

El català a través del temps.

1. Entre el basco-ibèric i el llatí.

Catalunya i el país valencià tenien tendències de la cultura ibèrica: una única llengua l'ibèric.

La llengua llatina va anar penetrant primer en la zona mediterrànea i després en la península. Les vies romanes i ajudaren molt (la via augusta). I havia una influència de la civilització romana i la llengua llatina.

No van a imposar el llatí medians la prohibició del us de altres llengües: parlar llatí era un honor. Va ser un procés llarg de quatre fases:

- El llatí es presenta com una llengua superior.
- A mesura que i ha capes de població romanitzades el llatí, com a llengua ja implantada, es al costat de la llengua del país i totes s'influeixen mútuament.
- En un tercer estadi el llatí s'imposa majoritàriament com a llengua de relació.
- El llatí s'imposa de totes a la llengua del país, la qual desapareix per complet havent deixat alguns rastres en el llatí parlat del poble.

Tenim unes paraules que han arribat del llatí han llegat al català actual:

Estalviar, paparra xarrupar, pissarra, bassa, gerdó.

Es tracta de paraules vives del nostre poble.

La llengua basca no va desaparèixer del tot fins al segle X. Con el llatí ja s'havia transformat en català.

2. El Llatí.

El llatí era una popular i viva. En la península els transmissors del llatí van ser les classes altes, els quals transmetien un llatí escolar, culte, conservador i molt arcaïtzant.

En Castella i portuguès hi hagués paraules diferents que en català, francès per expressar les mismes paraules.

Metus (miedo, medo)	Pavore (por, por, peur paura)
Fervere (hervir, ferver)	Bullore (bullir, bulhir, bouillir, bollire)
Rogare (rogar,rogar)	Pricari (pregar, priere, pregare)
Comedere (comer, comer)	Manducare (menjar, mangar, manger, mangiare)

Les aportacions a les llengües germàniques varen ser fetes a través del llatí parlat. Havia moltes aportacions dels idiomes romànics.

Dues formes o nivells bàsics: llatí literari utilitzat per els escriptors i el llatí parlat.

3. L'aparició dels romanç.

Les diferències socials entre els transmissors de la llengua llatina: no era igual si en una zona la transmetia l'aristocràcia indígena que si el feien els esclaus. El llatí era una llengua viva.

Trencada la necessitat d'una llengua unificada en tot l'imperi.

El llatí era prou diferent del que utilitzaven els escriptors a les actes notarial i altres documents per el estil. Intentaven de ajustar-se al llatí literari però se'ls escapaven formes i paraules d'aquell llenguatge popular que anava en camí de tornar-se romans. Als actuals països catalans havia evolucionat el llatí de dues maneres diferents. La llengua catalana, podem dir que en arribar els àrabs a la península comença a ser ja una llengua formada en les seues característiques essencials. Al sud i a les illes el roma presentava unes altres característiques diferents respecte al primer: moraira (morera), fornair (forner), olivares (olivars), conello (coní), porto (port). La església va a jugar un paper important perquè els llengües populars derivades del llatí prenguessin consciència de la pròpia personalitat diferenciada. Mes gran encara era la distancia que els separava de la llengua del poble.

4. La Fisonomia del romanç

El llatí parlat ha evolucionat en boca del poble. El llatí parlat al nord va a canviar la pronunciació i per tant la foram de les paraules i el significat.

Diferencies:

- L'última vocal (o, u) després de l'accent de les paraules planes queda eliminada: gat, braç cavall any ami, prat, trist sant perds,...
- Afegir una e: temple, quatre i sobre.
- Eliminació de la n final: pa, vi i carbó.
- El canvi de la u de certes consonants: pau i preu.
- El canvi de et en t: fet, pit , net, buit i llet.
- El canvi de sc per ix: peix, floreixen i creixen.
- El canvi de a en e: cases.
- El canvi de cl, li en ll: orella.
- El canvi l en ll: lluna, llibre, llana.
- El canvi de o en ui: cuit, buit, vuit.
- La f a començament de paraula: farina, formiga i fava.
- El canvi de o en e sense diftong: pedra, terra, serra,..., porta, forta.
- La g inicial en gel, germà i gener.
- Els grups inicials pl i fl: plau, plore i flama.
- El grup lt: molt, escoltar.
- Els articles es, sa: es pare, sa taula.
- L'abundant toponímia: sarra, sapeira.
- Una competència entre lo i la.

5. Veïns dels àrabs.

La invasió de àrab va condicionar la formació de la nacionalitat catalana i també va influir el domini que durant segles va influir damunt els països catalans. Aquesta influència va ser molt gran. Va continuar vivint la mateixa població indígena hispana i de llengua romànica i de religió cristiana. El mon cristià els oferia un nivell cultural molt mes primari i utilitzava en els seus manifestacions una llengua, el llatí. Els mozàrabs foren un vehicle de penetració d'arabismes dins dels romans, i açò te una intensitat diferent a cada territori. Els topònims comencen amb una certa freqüència a la Lliera, Noguera, Segarra i el Baix Penedès i van augmentant fins a Tortosa. Els noms comuns d'origen aràbic son especialment abundants al país valència on moltes vegades en substitueixen altres d'origen llatí de la esta del català. El mon àrab doncs exercí una gran influència al nostre país a causa de la llarga estada de segles i la força de la seua cultura.

Cinc segles llargs de un veïnatge així deixessin una clara empremta en moltes formes culturals i per tant en el llenguatge.

6. Una llengua popular i nacional.

Els territoris que hi coneixem com Catalunya del nord s'integraren gràcies a les relacions a la resta del territori català l'invasió del àrab. Que contribuïren a la homogeneïtat cultural i lingüística. La transició cap a l'occità, i que el català i presenta alguna característica de l'occità. Hi ha altres característiques pròpies que li donen una personalitat dialectal definida.

El Pallars s'incorpora a un català plenament occidental com l'Urgell, bé que amb característiques peculiars. Queda mig partida per parlar de transició: del català cap al aragonès i del aragonès cap al català.

Cal destacar que'ls tres conjunts de comtats constitueixen la Catalunya vella a la edat mitjana. Els primers tres grans dialectes catalans son :septentrional ,meridional i occidental. A Catalunya orienta s'arriba a confondre aa i ee no accentuades en una vocal neutre: para por pare, taula per taules. I mes endavant acaba pronunciant u per o no accentuada: purtal per portal.

7. La gran expansió.

La població de les illes queda constituïda majoritàriament amb catalans per això hi ha successives influències de pobladors, especialment de la despoblació causada per la pesta.

I trobem la confusió en vocal neutra de a, e no accentuades: pare. Case. El canvi de la o no accentuada es transforma en u: comprare per cumprare. La influència de l'occità ja deixa algú rastre, com es la desaparició de la s entre vocals: camia per camisa. La vocal neutra de paraules com francès que en català oriental es avui una vocal oberta. Hi ha diferències entre la o que es usual en Catalunya, entre l'article es sa, entre la b i la v. La repoblació per part dels català predomina en bon principi a la zona de la costa i continua en onades interrompudes al llarg dels segles següents. En la expansió durant les segles 12 i 13 per la mediterrània el català constitueix la llengua culata d'aquest lloc.

8. Una llengua de cultura.

El llatí continua sent l'única llengua culta fins al segle XII. L'única que considerem ser digna pera ser apresada i ensenat. Els monestirs foren uns actius centres culturals en mig d'una època força i agitada. L'utilització oral del català i després escrites sorgís per a comunicar-se. Obeïen sobretot en la predicació de les esglésies: el llatí era una barrera per l'adoctrinament ideològic. Les conseqüències d'aquest pas en l'ordre cultural son incalculables. La necessitat de l'ús escrit de la llengua popular es obrir camí i penetrar en les costums de l'època. L'aparició de Ramon Llull, mallorquí fill de barceloní, marca l'entrada del català per la porta gran de la literatura. En català escriu el metge valència Arnau de Vilanova i el català apareix en les quatre grans cròniques. La cancelleria reial te una importància molt gran en la historia de la llengua catalana ja quels funcionaris que hi treballem van fer a la practica una fundació semblant com la que avui entenem com l'acadèmia de la llengua. Una secció dins d'aquest paronama la constitueixen la poesia, que s'escriu en llengua occitana (provençal). I entre els mes notables trobadors en aquesta llengua i figuren destacades figuritats catalans.

Ausias March arraconarà definitivament el provençal.

9. Una llengua literària.

La societat catalana durant el quatre segles que van del XII fins el XV sofreix canvis socials, econòmics i polítics i que condicionen els fets lingüístics. Hi havia una societat feudal que es caracteritzava per una prepotència de las cuitats: promoguda per l'intens tràfic mercantil mediterrani.

La moda dels trobadors es un reflex dins l'estament aristocràtic de la Catalunya feudal. La societat feudal

occitana que gaudia aleshores d'estabilitat política i social, va arribar a crear una poesia culta. Amb l'exaltació del mon caballerer i utilitzaven un llenguatge d'oc.

La barreja del català amb l'occità es fa cada vegada més difícil d'evitar. Sorgeix com una expressió d'una cultura popular. Tan sols de llesta que els joglars devien recitar per les places. La religió inspirant poesies populars. Sobretot el català sobrepassa la prosa, s'utilitza només el català per a les altres manifestacions: els parlaments de les corts.

La llengua catalana literària es perfecciona a través de la prosa. Podem observar aquest canvi: paraules com *plaça* abans es pronuncien *platsa*, és a dir la lletra *ç* representa *ts*. A l'antiga es pronuncia *fuia* i *paia* per *fulla* i *palla*.

10. L'inici d'una decadència.

La societat cristiana té com a llengua pròpia el català. Cal destacar les comunitats joves a tots els països catalans i especialment a les ciutats que si bé utilitzen el català de manera normal, mantenen un ús literari de l'hebreu. Els jueus conversos que es queden al país desconeixen l'hebreu.

El català per aquest era una llengua com ho demostren els testimonis escrits que han quedat, i també la manera com els moros devien parlar català.

Vos la veniu de bona casta

mossèn Xaxona, home honrat

Jo diu la veritat.

Mentres tant ha nascut com iniciativa cultural de l'aristocràcia cultural una llengua específica per la poesia que decau i es perd. El català serà la llengua pròpia de la producció poètica al quatre-cents.

En català i el valencià apareix el llibre imprès a la península a la península, això és com una mena de cant que dona prestigi com a llengua literària. Els intents per continuar amb la llengua catalana literària unificat i estilísticament apta s'estroneja; en una obra titulada *Regles d'esquivar vocables e mots grossers o pagesívols*.

11. La llengua durant el XVI i XVII.

A la Catalunya oriental i en part de les illes es consagra la confusió entre la *o* i la *u*, portal per portal. Cal afegir a la confusió existent ja de feia més cent anys entre la *a* i la *e* no accentuades. A tot Catalunya i les illes es deixa de pronunciar la *r* final, *cantar*, *diner*; i el plural en *os*. Es generalitza la conjunció i en comptes de l'antiga *e*: *blancs* i *negres*, la *o* en la primera persona d'indicatiu: *compro*, *canto*. L'ús de la forma *van* comprar per *comprà* i *compraré*. Sorgeix la forma en *e*: *compre*, *menge*; i al final continua la forma antiga sense cap terminació: *compr*, *menj*.

Però en molts altres hi ha una diferenciació dialectal de vegades important: es confone tots els sons *cassa* per *casa*, *dotse* per *dotze*, *putxar* per *pujar* i *bi* per *vi*; també es diferencia l'article *salat* entre parèntesi *s'home* per *l'home*.

12. El nom de la llengua.

La denominació del català s'utilitza per indicar la llengua i la nació referida a tots els països catalans.

En les segles de la decadència literària les particularitats de tota mena s'han accentuat. L'autonomia política

del regne de valència i el fet de constituir aviat la part més dinàmica de tota la corona d'Aragó consoliden una personalitat prou forta, comença a haver-hi la convicció de la llengua en que s'escriuen les classes medievals, era una llengua arcaica, molt diferent de la contemporània, usada pel poble i que ja no servia.

La denominació del llemosí volent-se referir al català antic, en fet aleshores una tradició. I van a dir que es tracta d'un disbarat dels grossos. Llemosí significa natural o pròpia de llemotges i fa referència a una de les grans regions occitanes al nord de Llenguadoc. Així els criteris i documents de l'època i penetren multitud de localismes i castellanismes.

Aquestes disquisicions pseudo-cultes es produeixen a la supraestructura cultural. Però en pla social, econòmic i polític responia a uns certs fets diferencials fruitos d'una evolució diferenciada, en el terreny lingüístic era i es una pura fal·làcia. I trobem també unes coincidències tan grans en els mateixos dialectalismes.

13. La pèrdua de les llibertats.

La guerra de successió va enfrontar dues maneres diferents d'entendre l'estat. L'imposició lingüística va al costat de l'imposició del centralisme estatal. El Castellà suplanta el català, com a llengua oficial d'actes i documents de tota mena de tribunals, de l'escola i de l'església.

La primera del segle XIX la llengua catalana sofreix un procés de pèrdua de posicions. Els homes de l'il·lustració no sols no l'usen quasi mai, sinó que quan s'hi refereixen ho fan ja considerant-la no apta.

El català continua essent patrimoni viu de tot un poble, que no compren els erudicions dels savis il·lustrats de l'època i que crea en català una abundosa i rica literatura popular. Tot així la pèrdua de posició del català és gradual i mai absoluta.

L'illa de Menorca és l'excepció de tot aquest estat de coses. El català de l'illa pre l'influència de l'anglès, del qual incorpora multitud de paraules formen part de lèxic menorquí, així *chalk guix* es converteix en *xoc*.

14. Inicis d'un desenvolupament.

En efecte, el país augmenta de població, creix la producció agrícola, es produeix una notable expansió industrial i comercial; i les bases d'una moderna societat capitalista, on haviat esclatarà el conflicte de classes.

En el terreny cultural cal destacar que les mateixes classes dirigents senten cada cop més una preocupació creixent per la pròpia identitat catalana.

Mentres tant la llengua catalana enforteix les seues posicions dins la societat catalana. No solament ja en el terreny oficial i de alta cultura, sinó en la premsa i sobretot en l'ensenyament. Catalunya sobre, doncs, a un nou període en que la major difusió dels mitjans de comunicació i d'ensenyament en una societat més urbanitzada es fa ja decididament sota el signe del bandellament de la llengua catalana.

El poble català, manté la llengua com a vehicle d'expressió i de comunicació. Al país valència els corrents popularismes continuen utilitzant una llengua molt dialectalitzada i corrupta, que no vols saber res de les regles gramaticals. Per això escriuen per al poble en la llengua sense cap preocupació lingüística.

15. Poble que la llengua cobra...

En els anys que van darrer terç del segle XIX al primer del XX la societat catalana sofreix profundes transformacions. D'altra banda la burgesia industrial catalana empeny un programa de protagonisme polític, social i cultural. No solament a Catalunya, sinó dins del estat com a fet que contrasta vivament amb l'estancament agrícola del país valència i la burgesia catalana partidària de proteccionisme en benefici de la

seua indústria.

El moviment renaixentista continua però reduït a uns cercles burgesos, sobretot en el primer casos, molt allunyat dels interessos populars. D'aquest renaixença valenciana i mallorquina entre el poble es molt minça i això comissionada moltes coses en el futur. D'altra banda la necessitat d'una normalització gramatical escrit es feia cada cop mes imperiosa. Abandonats els escriptors a la seua sort, es consagra en un gran desord.

La seua reforma ortogràfica i gramatical es va fer sobre la base de la llengua antiga, en tot allò que aquest tenia de racional, i de fàcilment entenedor. El català s'enferma de nou amb una llengua nacional, popular i culta, al compàs de la recuperació política, social i econòmica, d'una societat que recobra la seua cociencia. Però el drac ferotge es a la cantonada i tornarà a fer ho trontollar tot, aquest cop te mes força que en cap moment de nostra historia.